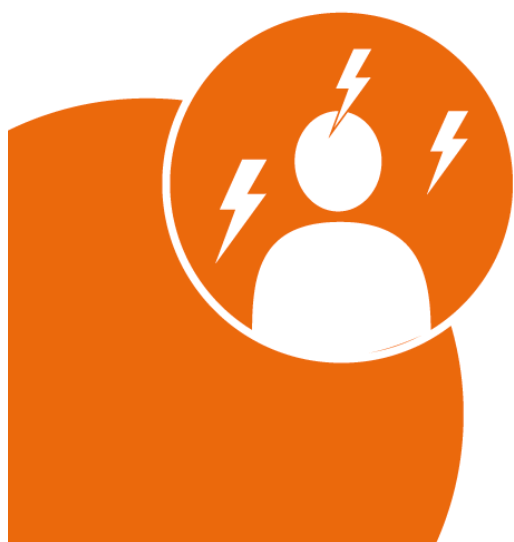

IZBORI : 2022

IZBLIZA

Pritisci i izborna korupcija **istrajnji od izborne kampanje**

CRTA:

**Preliminarni izveštaj
dugoročnih posmatrača**

15. februar - 4. mart

PRITISCI NA RANJIVE GRUPE I DRUGI VIDOVI IZBORNE KORUPCIJE U PRVOJ POLOVINI KAMPANJE

Građani iz socijalno ugroženih kategorija stanovništva i zaposleni u javnom sektoru, svakodnevno i u kontinuitetu su izloženi pritiscima da osiguraju ili pruže podršku političkoj stranci. Ovo su pokazali rezultati posmatranja prvog dela izborne kampanje Posmatračke misije Crte. Nalazi govore i da je praksa protivzakonitog uticaja na volju birača prisutna i van predizbornog perioda, ali je izraženija tokom kampanje.

Pritisци se ostvaruju i kao kazna i kao opipljiva nagrada za građane od kojih se očekuje da svoje ponašanje usklade sa zahtevima političkog okruženja. Prema nalazima dosadašnjeg posmatranja, različiti oblici zabeleženih pritisaka isključivo se dovode u vezu sa stranakama na vlasti, kao i sa institucijama državnog sistema, koje su dominantan kanal ucene i nagrade. Nalazi Crte ukazuju da se većina pritisaka dešava na radnom mestu i da su pritiscima najviše izloženi zaposleni u javnom sektoru i socijalno ugrožene i manjinske grupe. Zloupotrebe institucija su poprimale i oblike zloupotrebe ekonomskih i socijalnih prava građana, a postoji i sumnja u sistemske zloupotrebe ličnih podataka kojima institucije raspolažu. Kroz rad na terenu u proteklim mesecima i u prvoj polovini izborne kampanje, Posmatračka misija Crte ustanovila je da je romska zajednica jedna od najizloženijih kategorija stanovništva kada se radi o izbornom nasilju¹ koje se nad Romima sprovodi kroz zastrašivanje, nagrađivanje, ucene i pretnje, i fizičko ugrožavanje.

Posmatračka misija Crte je i tokom ranijih izbora beležila slučajeve pritisaka, drugih oblika izborne korupcije, kao i zloupotrebe institucija. Prema Crtinom istraživanju javnog mnjenja, koje je sprovedeno u drugoj polovini februara 2022. godine, skoro svaki peti građanin je bio izložen ili je svedočio nekoj vrsti pritiska u prethodnim izbornim ciklusima.² Ipak, zabeleženi navodi i slučajevi zloupotreba prolazili su bez epiloga, tj. bez utvrđivanja individualne i institucionalne odgovornosti, zbog čega Posmatračka misija Crte apeluje na hitnu reakciju nadležnih, koji moraju da utvrde, sankcionišu i otklone eventualne propuste u radu državnih organa.

Posmatračka misija Crte započela je terensko posmatranje predizborne atmosfere u novembru 2021. godine, kroz koje takođe dokumentuje i dubinski istražuje slučajeve, oblike i kanale pritisaka, odnosno izbornog nasilja u Srbiji. Opsežnim, svakodnevним posmatranjem aktivnosti političkih aktera i institucija, posmatrači, osim o promotivnim aktivnostima političkih stranaka koje se takmiče na izborima, izveštavaju i o potencijalnim zloupotrebama i nezakonitim radnjama - od zloupotrebe javnih resursa, javne funkcije i rada institucija, do pritisaka na birače i političke aktere i drugih vidova izborne korupcije, kao što je kupovina glasova. Pored svakodnevnog izveštavanja o potencijalnim slučajevima zloupotreba, od novembra do sada je

---

¹ Izborna nasilje u širem smislu podrazumeva okolnosti u kojoj su građani ili grupe građana u kontinuitetu, u jednom dužem vremenskom periodu, izloženi različitim oblicima nasilja, koje uključuje psihološko nasilje, pretnje i prinudu, ekonomsko nasilje i fizičko nasilje. Svi ovi oblici nasilja ne moraju nužno da budu direktno povezani sa konkretnim izbornim ciklusom, ali mogu bitno da utiču na učešće građana u izborima, bilo kao glasači, posmatrači, članovi izborne administracije ili kandidati.

² Crta, *Stavovi građana o izbornom procesu*, februar 2022, <https://link.crta.rs/3d>

vođeno skoro 60 razgovora s građanima³, koji su žrtve i svedoci pritisaka, ili posredno imaju saznanja o postupanjima koja sadrže elemente izbornog nasilja.⁴ Polovina razgovora vođena je tokom prve tri nedelje izborne kampanje, tokom kojih je Posmatračka misija Crte otvorila i još nekoliko slučajeva.

Metodologija za dugoročno praćenje izbornog procesa, koju Crta koristi, bazira se na međunarodnim standardima za posmatranje izbora: Deklaraciji o principima za međunarodno posmatranje izbora,⁵ Kodeksu ponašanja za međunarodne posmatrače izbora, Deklaraciji o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija⁶ i Kodeksu ponašanja za nepartijske posmatrače.

Do sada prikupljeni podaci oslikavaju određene pravilnosti u praksi pritisaka na birače, kao i u drugim pokušajima da se na građane utiče koruptivnim metodama. Posmatračka misija Crte nastaviće istraživanje izbornog nasilja do izbornog dana, ali i posle izbora.

ŠABLONI PRITISAKA NA BIRAČE, “KAZNE I NAGRADE”

Rezultati dosadašnjeg istraživanja ukazuju na to da su pritiscima najizloženiji građani koji su u članstvu vladajuće stranke, oni koji su dobili posao preko stranke, zaposleni po ugovoru na određeno vreme, te socijalno ugrožene, ranjive i manjinske grupe, kao i mladi bez zaposlenja. Izornoj korupciji izloženi su i članovi ili simpatizeri opozicionih stranaka, aktivisti organizacija civilnog društva, profesionalni i nezavisni novinari, vlasnici privatnih kompanija, a često i prijatelji, komšije i članovi porodica pojedinaca koji su označeni kao neposlušni i nelojalni ili su pokazali neki vid otpora. Pritisci se ne odnose isključivo na učesće u političkim aktivnostima, već je očita tendencija zadiranja u privatne živote građana, uključujući kulturne i medijske sadržaje koje konzumiraju, mesta koja posećuju i slično (**Tabela 1**).

---

³ Istraživanje kombinuje nekoliko tehnika uzorkovanja: namerni uzorak, tzv. snowball tehnika i prigodni uzorak. Istraživanjem su obuhvaćeni ljudi na koje je vršen pritisak ili su učestvovali u zloupotrebama ili kupovini glasova, kao i oni koji su posredni ili neposredni svedoci ovakvih pojava. Takođe, među učesnicima su i novinari, aktivisti, politički akteri, zaposleni u javnim ustanovama i preduzećima, predstavnici manjinskih i drugih udruženja, itd. čija saznanja omogućavaju dublje razumevanje konteksta istraživanih pojava i mehanizama.

⁴ U istraživanju se koristi kvalitativna metoda polustrukturisanog i nestrukturisanog dubinskog intervjua. Intervjui su se odvijali po unapred definisanom protokolu koji podrazumeva korake za obezbeđivanje sigurnosti učesnika i zaštite njihovog identiteta, kao i korake za osiguravanje kvalitetnog prikupljanja podataka i poštovanje propisanih pandemijskih mera.

⁵ National Democratic Institute, Declaration of Principles for International Election Observation and Code of Conduct for International Election Observers, October 27, 2005. www.ndi.org/dop

⁶ National Democratic Institute, Declaration of Global Principles for Nonpartisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations and Code of Conduct for Nonpartisan Citizen Election Observers and Monitors, April 3, 2012. www.ndi.org/DoGP

FREKVENTNE VRSTE PRITISAKA

Pritisци usmereni na podstrekivanje učešća u aktivnostima:	Pritisци usmereni na zabranu učešća u aktivnostima:
<ul style="list-style-type: none"> ● Odlazak na političke skupove, mitinge, otvaranje fabrika ● Odlazak na predavanja, programe edukacije i slične događaje u organizaciji stranke, kao i obaveza da povedu ljude (članove porodice, prijatelje) na te događaje ● Prikupljanje sigurnih i kapilarnih glasova ● „Botovanje“ za stranku i obavljanje drugih dodatnih poslova van redovnih dužnosti na poslu ● Denunciranje i špijuniranje kolega (za stranku) ● Eksplicitno izjašnjavanje „na čijoj su strani“ u kolektivu ● Obezbeđivanje sredstava ili sponzorstva za događaje ili inicijative u organizaciji stranke ● Menjanje poslovnih odluka i partnera u korist stranačkih interesa	<ul style="list-style-type: none"> ● Čitanje i gledanje „opozicionih medija“ (u službenim prostorijama ili javnim mestima) ● Praćenje „neprihvatljivih“ naloga, stranica ili objava na društvenim mrežama ● Druženje sa osobama koje stranka ili funkcioneri etiketiraju kao „persona non grata“ ● Boravak u „nepodobnim“ („opozicionim“) mestima (npr. ugostiteljskim objektima) ● Oglašavanje u „nepodobnim“ medijima

Tabela 1: Frekventne vrste pritisaka zabeležene u posmatranom periodu

Ove i druge opisane vidove pritisaka građani veoma retko prijavljuju budući da generalno nemaju poverenja u institucije i mogućnost da budu zaštićeni.

Dosadašnji nalazi pokazuju i da se pritisci na zaposlene uglavnom sprovode po centralizovanom sistemu, to jest po principu hijerarhije, te da se manifestuju kroz sistem usluga, uslovljavanja, ucena i pretnji, a u nekim slučajevima ima i fizičkih napada. Kao glavni resursi kojima politički akteri „trguju“ u klijentelističkim mrežama prepoznati su posao, pozicije, novac i informacije, dok je partijsko zapošljavanje jedan od najčešće uočenih načina uspostavljanja kontrole kako nad biračima, tako i nad javnim resursima (**Tabela 2**).

SANKCIJE I KORISTI (ZA NE/POSTUPANJE U SKLADU SA PRITISCIMA)

Sankcije	Koristi
<ul style="list-style-type: none"> ● Gubitak posla ● Premeštanje na drugu ili nižu poziciju ● Materijalna šteta (smanjenje plate i sl.) ● Smanjen obim posla (fond časova, sindrom praznog stola) ● Povećan obim posla ● Otežani uslovi rada (ometanje u obavljanju posla) ● Nemogućnost da se konkuriše za državnu pomoć ● Gubitak oglašivača (za novine) ● Nemogućnost napredovanja u karijeri ● Uskraćivanje resursa za rad (auto, gorivo) ● Nemogućnost dobijanja tendera (za privatnike) ● Kažnjavanje za nepostojeće prestupe i banalnosti ● Nemogućnost zaposlenja ● Nemogućnost korišćenja zagantovanih prava radnika (npr. godišnji odmor) ● Sputavanje u profesionalnom usavršavanju ● Nemogućnost upisivanja deteta u vrtić ● Posredno „kažnjavanje” supružnika ili bliskih osoba	<ul style="list-style-type: none"> ● Materijalna nadoknada ● Prekovremeni sati ● Napredovanje u karijeri ● Stranački "poeni" (napredovanje u stranci) ● Zaposlenje ● Zadržavanje posla ● Produžetak ugovora ● Zadržavanje pozicije na poslu ● Uvećavanje socijalnog kapitala: ulazak u "ekipu" (krug moćnih i uticajnih)

Tabela 2: Pregled kazni i nagrada zabeleženih u posmatranom periodu

Kao najčešće mete kupovine glasova prepoznati su penzioneri, poljoprivrednici, pripadnici romske nacionalnosti, korisnici socijalne pomoći i druge socijalno ugrožene grupe. U zamenu za glas, politički akteri uglavnom nude novac, zaposlenje, pakete namirnica, belu tehniku, ogrev, legalizovanje nelegalno izgrađenih objekata, dobijanje socijalnih stanova, usluge popravki stambenih objekata i sanacije štete.

Od ukupnog broja svih političkih aktivnosti koje Posmatračka misije Crte svakodnevno beleže u prve tri nedelje izborne kampanje⁷, čak 10 odsto ih je imalo obrise kupovine glasova i primećene su isključivo kod vladajućih stranaka (Tabela 3).

⁷ Posmatrači Crte svakodnevno izveštavaju o aktivnostima političkih aktera, kao i aktivnostima institucija. Tokom prve tri nedelje posmatrači su poslali više od 1800 izveštaja o pojedinačnim aktivnostima

NAJČEŠĆI POKLONI :	OPŠTINE ILI MESNE ZAJEDNICE :
Frižideri, zamrzivači i mašina za pranje veša	Voždovac (Beograd), Surčin (Beograd) Ruma, Loznica
Televizori	Voždovac (Beograd), Novi Beograd (Beograd), Ruma, Šid
Rotaciona svetla za traktore	Grocka (Beograd)
Šporet	Šid, Vrbas
Drva za ogrev	Grocka (Beograd), Vinča (Beograd), Ritopek (Beograd), Boleč (Beograd)
Odeća i obuća	Zemun Polje (Beograd), Novi Beograd (Beograd), Mladenovac (Beograd), Pećinci
Adaptiranje stambenog prostora, opremanje kupatila i sobe	Babušnica, Smederevska palanka
Pomoć u novcu	Ruma
Paketi životnih namirnica i sredstava za higijenu	Zvezdara (Beograd), Rakovica (Beograd), Mladenovac (Beograd), Niš, Vladimirci, Bogatić, Leskovac, Ruma, Majdanpek, Brus, Pećinci,

Tabela 3: Pregled dobara koje su stranke poklanjale građanima po opštinama i mesnim zajednicama u Srbiji, zabeleženih u posmatranom periodu

U navedenom periodu vladajuće stranke, su dostavile različite vrste materijalnih poklona na adrese više desetina domaćinstava širom Srbije. Posmatrači su izvestili da su u pitanju ciljane akcije stranačkih aktivista ka određenim domaćinstvima, i to onima u lošijem socio-ekonomskom položaju. Podela poklona široj populaciji, koja bi ukazivala na nasumičnost stranačke akcije, nije primećena.

Iako je svaka od ovih zabeleženih donacija predstavljena kao individualna akcija stranačkih aktivista kojima se “pomaže komšijama”, njihova konzistentna promocija na stranačkim nalogima otvara pitanje strateškog pristupa da se na birače utiče nedozvoljenim sredstvima.⁸ Takođe otvara se i pitanje finansiranja stranačkih aktivnosti od strane trećih lica, koje se u kontekstu Srbije može tumačiti kao pokušaj da se zaobiđu zakoni koji regulišu oblast finansiranja stranačkog delovanja.

⁸ Zakon o finansiranju političkih aktivnosti, član 23

KUPOVINA GLASOVA I MEHANIZMI PRITISAKA NA BIRAČE ROMSKE NACIONALNOSTI

Navodi sagovornika, pripadnika romske zajednice, otkrivaju konkretne mehanizme pritiska. Pritiscima su najizloženija neformalna romska naselja i najčešće je u pitanju „prodaja“ glasova pojedinaca i njihovih porodica. Romi su, kako sagovornici kažu, uvek bili izloženi pritiscima u vezi s različitim nivoima izbora, ali sada su pritisci intezivniji i agresivniji. Utisak je da se u Srbiji vrši „institucionalna diskriminacija i manipulacija Romima“ koji su najčešće korisnici socijalne pomoći, te da političke stranke zloupotrebljavaju ugroženi socioekonomski status Roma, posmatrajući ih isključivo kao „sigurne glasove“, a ne kao političke subjekte s legitimnim potrebama i interesima.

Sagovornici su govorili i o slučajevima zloupotrebe ličnih podataka, kao i prava na glasanje uz asistenciju, što je čest mehanizam za kontrolu birača. Posebno zabrinjavaju navodi o korišćenju spiskova iz centara za socijalni rad, čime, kako sagovornici navode, političke partije zloupotrebljavaju podatke korisnika socijalne pomoći. Bivši stanovnik jednog romskog naselja podelio je informacije o pritiscima koje na Rome, korisnike socijalne pomoći, vrše zaposleni u centru za socijalni rad koji „podsećaju svoje klijente da glasaju za određenu partiju“. Kako navodi, dešavalo se da socijalna pomoć bude ukinuta ili obustavljena onima koji nisu glasali onako kako je „dogovoreno ili sugerisano“, te da im jednokratna pomoć ne bude uplaćena.

Posmatračka misija Crte ukazuje da su zloupotrebe ličnih podataka bacale senku i na ranije izborne procese, na primer korišćenjem podataka korisnika starosnih, invalidskih i porodičnih penzija u Republici Srbiji (među kojima ima maloletnih lica) kojima su na kućne adrese dostavljeni promotivni stranački lifleti za vreme parlamentarnih izbora 2020. godine.⁹ Takvi slučajevi su prolazili bez epiloga, tj. bez utvrđivanja individualne i institucionalne odgovornosti. Posmatračka misija Crte poziva na hitnu reakciju nadležnih, koji moraju da utvrde, sankcionišu i otklone eventualne propuste u radu državnih organa.

Po rečima sagovornika, pritisak političkih stranaka na stanovnike romskih naselja vrši se posredno, često preko osobe koja je i sama pripadnik/ca romske zajednice, koja nije nužno član stranke, ali lobira za njene interese unutar jednog romskog naselja čije stanovnike dobro i lično poznaje (jedan od sagovornika ove osobe naziva „koordinatorima za romsko naselje“, drugi „romskim poverenikom stranke“). Po iskazu sagovornika, glas se uglavnom prodaje za 2.000 dinara, s tim što osoba koja sakuplja sigurne glasove uzima polovinu, tako da birač koji je „obećao“ glas dobija 1.000 dinara.

Neki od uvida iz sprovedenih intervjuja ukazuju na postojeće mehanizme pritiska koje sagovornici opisuju kao „dvostruko nagrađivanje sigurnih glasova“: pre glasanja dobija se paket namirnica, a nakon dokaza o glasanju, novac (ili obrnuto). Takođe, jedan sagovornik svedoči da

⁹ Crta, *Preliminarni izveštaj o monitoringu izbornog dana 2020.*

<https://crta.rs/wp-content/uploads/2020/06/Preliminarni-izve%C5%A1taj-o-monitoringu-izbornog-dana-za-parlamentarne-izbore-2020.-godine.pdf>, strana 6.

se stanovnicima romskih naselja neretko uzimaju lične karte nekoliko nedelja pre izbora, a vraćaju im se na dan glasanja, ispred biračkog mesta, dok drugi navodi da, na dan glasanja, nepoznati ljudi kolima ulaze u romska naselja, ispituju ko još nije glasao, nude novac i odvoze građane do biračkih mesta. Na dan prošlih izbora, navodi se, došlo je i do fizičkog obračuna stanovnika u jednom romskom naselju u Srbiji, kada su nepoznati ljudi došli da „kupe“ glasove za vladajuću stranku.

U jednom od slučajeva je zabeleženo vršenje pritisaka na članove biračkih odbora u romskim naseljima; intervjuisani, neposredni učesnik događaja, svedoči kako je na dan referenduma ove godine birački odbor dobio instrukcije od vladajuće stranke da „puni glasačku kutiju“ tako što će glasati u ime drugih ljudi iz biračkog spiska. Svaki član odbora trebalo je da ubaci određen broj glasačkih listića u kutiju tokom dana, da bi pred zatvaranje biračkog mesta došla instrukcija da je potrebno ubaciti još nekoliko stotina listića, što su članovi odbora i uradili.

U okviru istraživanja su prikupljeni i navodi o pritiscima koje su na Rome vršile gradske vlasti i članovi vladajuće stranke kroz dodelu humanitarnih paketa ili pomoći u izvođenju infrastrukturnih radova, nakon čega su aktivisti SNS-a dolazili da “podsećaju” građane da glasaju, pa čak i da ih odvoze na biračka mesta.

Sagovornici blisko uključeni u rad centara za socijalni rad naveli su da političke stranke na razne načine pokušavaju da stimulišu pripadnike romske nacionalnosti, uključujući organizovanje prijema na kojima se dodeljuje jednokratna pomoć. Po njenim rečima, na prijemima koje organizuju centar za socijalni rad i lokalna udruženja, najviši opštinski zvaničnici nekoliko puta godišnje dodeljuju iznose između tri i pet hiljada dinara, kao i uskršnje pakete.

Uključenost centara za socijalni rad u političke aktivnosti uočena je tokom prve polovine kampanje i u događajima koje centri zajednički organizuju s političkim strankama. Na primer, Centar za socijalni rad u Požarevcu je tokom tri nedelje izborne kampanje zajedno sa Savetom za socijalna pitanja Srpske napredne stranke u više navrata organizovao savetovanje građana u vezi s njihovim položajem i materijalnom podrškom koju pruža centar za socijalni rad i drugim temama. Na tim događajima, na kojima se građanima obraćala i direktorka i saradnici ustanove, građanima su promovisane usluge - od stalne novčane pomoći, novčanih dodataka za pomoć i negu drugog lica, različitih oblika jednokratne pomoći za nabavku lekova, pomoći u kući, usluge narodne kuhinje itd. Takođe, Savet za socijalna pitanja Srpske napredne stranke, takođe u Požarevcu, je, po javno dostupnim informacijama, zajedno s jednom osnovnom školom organizovao tribinu o uključivanju dece iz osetljivih grupa u obrazovni sistem. U svakoj od takvih aktivnosti u kojima su učestvovalе ustanove socijalne politike ili obrazovanja, a u prisustvu političke stranke, građani su se izjašnjavali o svojoj materijalnoj situaciji ili dobijali informacije o vrstama podrške koju institucija, odnosno lokalna zajednica nude za olakšavanje njihovih problema.

Osim toga, istraživanje ukazuje i na pritiske na Rome koji žele da budu angažovani u projektima humanitarnih organizacija. Naime, pristup nekim organizacijama mogu da imaju samo „sigurni

glasovi“: „znači, da bi bila u (...), da bi dobila projekat (...), da bi bila koordinatorica (...) moraš na neki način da podržiš SNS. Da li ćeš da budeš član SNS-a ili ćeš da budeš propagator SNS-a, to je sasvim svejedno.“ Takođe, svedočanstva pokazuju i da humanitarnu pomoć međunarodnih organizacija, koja se najčešće realizuje putem lokalnih i nacionalnih romskih udruženja, dobijaju članovi ili sigurni glasovi vladajuće stranke.

Intervjuisani sagovornici dele utisak da se stanovnici romskih naselja na koje se vrše pritisci boje da će izgubiti socijalnu pomoć, da će biti iseljeni ili da će neko fizički nasrnuti na njih ako ne postupe u skladu sa zahtevima „stranačkih ljudi“. To je i glavni razlog zašto se o pritiscima ne govori i zašto se građani ne usuđuju da ih prijave nadležnim institucijama.

Crta će nastaviti da istražuje navode o pritiscima na birače i drugim vidovima izborne korupcije, kao i da o tome izveštava javnost i, ukoliko je moguće, institucionalno reaguje na kršenja i zloupotrebe izbornog prava.

METODOLOGIJA POSMATRANJA

Metodologija za dugoročno praćenje izbornog procesa, koju Crta koristi, bazira se na međunarodnim standardima za posmatranje izbora: Deklaraciji o principima za međunarodno posmatranje izbora,¹⁰ Kodeksu ponašanja za međunarodne posmatrače izbora, Deklaraciji o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija¹¹ i Kodeksu ponašanja za nepartijske posmatrače.

Metodologija terenskog posmatranja

Od decembra 2021. godine, terenski tim dugoročnih posmatrača obučen je po najvišim standardima i raspoređen da svakodnevno prati atmosferu i tok izborne kampanje iz 160 gradova i opština u Srbiji, što Crti omogućava jednak pristup informacijama o toku i trendovima izbornog procesa za teritoriju cele zemlje.

Metodologija dugoročnog posmatranja podrazumeva dnevno prikupljanje podataka o načinima predstavljanja izbornih aktera biračima širom Srbije, sa ciljem mobilizacije njihove podrške, uključujući učestalost komunikacije i plasiranja promotivnih sadržaja, tipove poruka i sadržaj programa koje su politički akteri pripremili. Osim o toku i sadržaju redovnih stranačkih aktivnosti, posmatrači Crte na terenu prate i izveštavaju o pojavama anomalija, odnosno nepravilnostima i zloupotrebama u izornoj kampanji, u sledećim kategorijama: klijentelizam, kupovina glasova i pritisci na birače, zloupotreba javnih resursa, funkcionerska kampanja i zloupotreba javne funkcije, pritisci na političke aktere. Metodologija posmatranja podrazumeva jednak fokus na praćenju ponašanja vladajućih stranaka, kao i vanparlamentarnih, odnosno opozicionih stranaka. Takođe, posmatranje podrazumeva i praćenje aktivnosti javne vlasti, institucija, svih javnih funkcionera i nosilaca drugih javnih pozicija koji su neposredno izabrani, kako na republičkom, tako i na pokrajinskom i lokalnom nivou. Aktivnosti nosilaca javnih ovlašćenja koje su u fokusu posmatranja podrazumevaju svaki njihov izlazak na teren gde su se biračima obraćali neposredno, odnosno posredno, putem lokalnih medija ili drugim kanalima komunikacije.

Prikupljanje podataka odvija se svakodnevno, primenom principa neposrednog izveštavanja, gde je jedinica izveštavanja jedan događaj - bilo da ga sprovodi politička stranka ili javna vlast. Tokom prve tri nedelje kampanje, primljeno je i obrađeno više od 1800 izveštaja posmatrača, od čega se više od 1200 odnosilo na aktivnosti stranaka, a više od 600 na aktivnosti javne vlasti. od 4.000 posmatračkih izveštaja koji su primljeni u periodu od decembra 2021. do februara 2022. godine.

---

¹⁰ National Democratic Institute, Declaration of Principles for International Election Observation and Code of Conduct for International Election Observers, October 27, 2005. www.ndi.org/dop

¹¹ National Democratic Institute, Declaration of Global Principles for Nonpartisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations and Code of Conduct for Nonpartisan Citizen Election Observers and Monitors, April 3, 2012. www.ndi.org/DoGP

Metodologija dubinskog istraživanja slučajeva izborne korupcije i nasilja

Kako bi se bolje razumela atmosfera koja je sugerisana brojevima u statističkoj analizi, uoči izbora 2022. istraživački tim Posmatračke misije Crte sprovodi kvalitativno istraživanje čiji je primarni cilj identifikacija i moguća klasifikacija frekventnih vidova pritisaka, zloupotreba i kupovine glasova i sticanje dubljeg uvida u mehanizme koji podupiru pomenute pojave.

Crtini istraživači, obučeni po najvišim međunarodnim standardima za dokumentovanje i istraživanje slučajeva nasilja i ugrožavanja ljudskih prava, u istraživanju se oslanjaju na kvalitativne metode polustrukturisanog i nestrukturisanog dubinskog intervjua. Intervjui su se odvijali po unapred definisanom protokolu koji podrazumeva korake za obezbeđivanje sigurnosti učesnika i zaštite njihovog identiteta, kao i korake za osiguravanje kvalitetnog prikupljanja podataka. S obzirom na prirodu istraživanih tema koje za mnoge učesnike mogu biti osetljive, kao i na pandemijske okolnosti u kojima se istraživanje sprovodi, informantima je data mogućnost da sami odaberu da li će se razgovor odvijati onlajn ili uživo. Razgovori koji su se odvijali uživo sprovedeni su uz apsolutno poštovanje propisanih pandemijskih mera. Intervjui su snimani uz saglasnost učesnika potom transkribovani, kodirani i analizirani. Podaci koji mogu da sugerišu identitet učesnika su prilikom transkripcije anonimizovani. U skladu sa ciljevima i specifičnim zadacima istraživanja načinjen je vodič na osnovu koga su intervjui prilagođavali pitanja i potpitanja.

Kombinuje se nekoliko tehnika uzorkovanja: namerni uzorak, tzv. snowball tehnika i prigodni uzorak. Istraživanjem su obuhvaćeni ljudi na koje je vršen pritisak ili su učestvovali u zloupotrebama ili kupovini glasova, kao i oni koji su posredni ili neposredni svedoci ovakvih pojava. Takođe, među učesnicima su i novinari, aktivisti i politički akteri koji su ili žrtve pritisaka ili, pak, raspolažu određenim saznanjima koja bi mogla da upotpune dublje razumevanje konteksta istraživanih pojava i mehanizama. Do sada je obavljeno 58 intervjua (ukupno trajanje: 44 sata 31 minut 52 sekunde) sa informantima iz 25 opština. Trajanje intervjua se kretalo od 30 minuta do 2 sata.

O CRTI

Crta je nezavisna, nestranačka organizacija civilnog društva posvećena razvoju demokratske kulture i građanskog aktivizma. Kreiranjem predloga javnih politika, zastupanjem principa odgovornog ponašanja vlasti i državnih institucija i edukacijom građana o njihovim političkim pravima zalažemo se za uspostavljanje vladavine prava i razvoj demokratskog dijaloga.

Od 2016. godine Crta se bavi posmatranjem izbora na nacionalnom i lokalnom nivou. Crta koordinira rad mreže "Građani na straži," koja broji više hiljada građana osposobljenih da nadziru regularnost glasanja. Kontinuirana borba za unapređenje uslova za poštene i slobodne izbore je kičma svih Crtinih aktivnosti.

Crta izbore posmatra u skladu sa međunarodnim standardima i pravilima građanskog posmatranja. Crta je do sada pratila parlamentarne izbore 2016. i 2020. godine, predsedničke i lokalne izbore u Zaječaru i Pećincima 2017. godine kao i beogradske i lokalne izbore u Lučanima 2018. godine. Projekcije i rezultati Posmatračke misije Crte na izborni dan potvrđeni su i zvaničnim rezultatima Republičke izborne komisije, dok se Crtini nalazi i preporuke iz prethodnih izbornih procesa komplementarni su sa nalazima i preporukama međunarodne posmatračke misije OEBS/ODHIR. Crta je članica Globalne i Evropske mreže organizacija koje se bave posmatranjem izbora - ENEMO i GNDEM.

Cilj Posmatračke misije Crte u toku izborne kampanje za vanredne parlamentarne, predsedničke i beogradske izbore 2022. godine je da efikasno isprati i analizira primenu zakona i međunarodnih standarda tokom pripreme i sprovođenja izbora, informiše građane o kvalitetu i demokratičnosti izbornog procesa i dešavanja tokom kampanje, i obezbedi brzu reakciju u slučaju kršenja izbornih procedura i procesa. Takođe, posmatranje izbornog ciklusa treba da posluži i za kreiranje preporuka za unapređenje kvaliteta izbornog procesa.

Za više informacija kontaktirajte Jovanu Đurbabić na e-mail: jovana.djurbabic@crt.rs